

Naš oris o vrednosti, pomenu in vplivu Pohlinovega Besedisha na besedni zaklad najvažnejših slovenskih rokopisnih in tiskanih slovarjev končamo pri Pleteršniku, dasi je nekaj neporabnih Pohlinovih besed preniknilo še v slovarje 20. stoletja, npr. malostno v 4. izdajo Janežičevega — Bartlovega nemško-slovenskega slovarja l. 1905, zaznavno pa v 4. izdajo Janežičevega — Hubadovega slovensko-nemškega slovarja l. 1908. Od Pleteršnika sèm se v slovarjih posamezni besedi ni pripisovalo važnosti o njenem izviru, a gledalo se je vse bolj na njeno pravopisnost, na pisno in govorno uporabnost. Ko še v najnovjšem Slovarju slovenskega knjižnega jezika iz l. 1970 beremo *abota, aboten, abotnica, abotnik, abranek, adraš, ajati, ajd, ajdovnik, ajdovica, akademija* itd. pač nihče več ne pomisli, da je zapisal iste besede že Pohlin pred stoindevetdesetimi leti ter pred njim nekatere še drugi.

Naša preverjanja in dognanja nam dokazno potrjujejo, kako nepresodno in krivično je bilo odrivati Pohlina in njegova dela več ko stoletje iz slovenske preodrne, slovstvene in jezikovne stvarjalnosti, in to ne toliko iz res stvarnih in nepristranskih razlogov, kolikor iz precéj osebno mu navržene nepriljubljenosti zaradi nekaj zagrešenih napak¹⁹.

IZ ZGODOVINE URADNE SLOVENŠČINE

Teodor Domej

1.

Dunaj

PLIBERŠKA PRISEGA IZ DRUGE POLOVICE 17. STOLETJA

Pogoji za razvoj slovenskega jezika so bili dolga stoletja zaradi posebnega socialnega, političnega in kulturnega položaja, ki je v njem živel slovenski narod, neugodni. Šele na meji med srednjim in novim vekom, za časa hude krize fevdalnega sistema in prvega vzpona meščanskega razreda, ko sta predvsem humanizem in protestantska reformacija spremenila kulturno obličje Evrope, so tudi za slovenski narod in njegov jezik nastale bolj ugodne razvojne razmere. V praksi je reformacija tudi ideološko načela do tedaj veljavno normo izbora jezikovnih sredstev. Ta norma izbiranja med različnimi plastmi slovenskega jezika, latinščino, nemščino in italijanščino v različnih komunikacijskih situacijah, besednem ustvarjanju, znanosti, upravi, političnem in cerkvenem življenju, je namreč slovenščino — najbolj v pisni rabi — skrajno malo upoštevala. Prav zato so pisani spomeniki slovenskega jezika iz srednjega veka in iz obdobja od zatrtja reformacije do začetka preporodnega gibanja tako redki in kvalitativno malo različni. Ta model uporabe slovenščine je v bistvu enak za vse slovensko področje, torej tudi za Koroško, ker je bil ves prostor v podobnem položaju. Kljub temu je za

¹⁹ Avtor je o Pohlinu objavil zadnji čas tudi dve študiji v nemščini: — M. Pohlin, Tu malu besedishe treh jeŕikov. Faksimile der ersten Ausgabe 1781. Vorwort und technische Redaktion. — Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen. IX. Band. Dr. R. Trofenik, München 1972, 1—10 — M. Pohlin, Glossarium slavicum. Faksimile der ersten Ausgabe 1792. Vorwort und technische Redaktion. — Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen. XI. Band. Dr. R. Trofenik, München 1973, I—XVII.

Koroško izkazano razmeroma nizko število besedil. Najbrž bo šele sistematični pregled ohranjenega arhivskega gradiva tudi za to pokrajino prinesel na dan kvalitativno podobne tekste, kot so izpričani na primer za področje nekdanje Kranjske.

Znaten del zapisanih primerov slovenskega jezika so besedila uradnega značaja, v prvi vrsti različni prisežni obrazci. Za Koroško so bili doslej izpričani in objavljeni trije: prisega iz sodne prakse, zapisana v vetrinjskem urbarju (nastala med leti 1601 in 1609), fevdna prisega krškemu škofu (1637) ter cesarju Ferdinandu III. (1653). V koroškem deželnem arhivu v Celovcu pa so se ohranili še drugi primeri prisežnih obrazcev, ki do sedaj še niso bili objavljeni. V prvi vrsti sta zanimivi dve dvodelni prisegi, ki sta zapisani v rokopisni knjigi št. 1230. Knjiga vsebuje razne obrazce uradnega značaja in je nastala v Pliberku v Podjuni v *drugi polovici sedemnajstega stoletja*. Teksta že zaradi izredne dolžine vzbujata pozornost, še bolj pa zaradi jezika, ki sta v njem zapisana. Jezik ne kaže izrazitih znakov kakšnega koroškega narečja. Nekatere oblikoslovne in (s pridržki) tudi pravopisne značilnosti kažejo na to, da je oseba, ki je priredila obrazce po nemškem vzorcu, poznala protestantsko književnost in tudi nadnarečno pisno normo koroško-gorenjskega predela.

Na tem mestu objavljamo eno izmed obeh besedil.

Prva prisega

Ena Slouenska Prisega.

En Sakoteri Prizhauuez, Kateri hozhe Eno Vuzheno / Persego Sturiti ali Sapershezi, Ta bi Imel / gori Vfignite Trij Perste. / Per tem peruem perstu, Katery ie ta Pauuez, Ie / Sästopit, Bog Ozha, Per tem Drugim perstu / ie sastopit Bog Sin, per tem Dretim perstu / Bog sueti Duch. Ta druga dua persta / Vrozi on spod ugane, Edan tech spod / Vganiienich perstou ta pomeni to Kershanskho / Dusho, Katera ie skrita pod to Zhlouescost, / Ta drugi ali ta peti perst pomeni to Thelu, / tiga Zhlouekha Kateru ie sa maihinu shäz- / -hat pruti ti Shlächtni Dushe, Ampak perti / celi rozhi ie en edini Bog ino uftuarnik säs- / -topiti. Kateri ie tega Zhloueka ino use Creature Nebu ino Semlo Stuaril. / Kateri Zhlouek ie pak toko Verbegen ino Gottlos Ino / lam febi toko fourafhi de on Enu folsh ali Criuo / Prizhuuainie ali Persego fturi, Ta gouori ino / fapersega utakijsni stalti ino Vishi, Koker be / sam Zhes se rekol. Ali iest donas ta Dan / folsh Sapersegam ali Zhes moio Vest Kriuo / gouorim ino Prizham toko iest Proshim sam zhes / se Boga ozheta, Sinu ino fuetiga Ducha, ino / to Zhelo fueto Troijzo, de iest Bodem od- / lozhen ino Venspachnen, od te gmaine inu usech / dobrut te cele Kershanstue de mi taista dobrota / ima biti ena Sakletua moiga Telesha, / moie Kerui, ino moie Dushe. / 2: Hdrusimo gouori ino Saperfega, ta tudi, Boga / sposablene naueste, Satai ino nasposnani / Zhlouek Toku Ali iest donas ta dan Kriuo / Saperfegam, Toku iest profsim Boga ozheta, / Boga Sinu, Boga Suetiga Ducha, de mi / taista nigdar nemaio hpomozhi ali / htrosto priti, kadar se moia Vboga / Dusha bode lozhila od moiga gresniga shiuota. / 3: Htretimo Kateri Kriuu Sapersega ta- / -isti letoku sam Zhes se gouori ino prau. / Ali iest donas Kriuu prizhuuainie gouorim / Zhes moio Vest. Toku iest profsim Boga / ozheta, Sinu, Ino fuetiga Ducha, Ino to / fuetu Reshnu Tellu nashiga Lubiga Gos- / -poda Iefufsa Christusfa de niega gnada / ino milost, niega fuetu roistuu, niega / Keruau pot, niega nadolsno terplenie, / Kripreliuanie, Vmrenie, ino bredka Smert, / niega Vpekal ino Vnebo hoienie, niega / fuetu gori Vstaianie, Ino poshilianie / tega fuetiga Ducha, Ino ufe taisto Kai / bi ainnimo Vbofimo gresniko imelo htrosto / inu Kueselo priti, ima od mene Vekoma / odulozhenu ino sgubleno biti. / 4: Hzetertimo, Kadar Edan Kriuu Saperfega / ta gouori letoku kokur bi on Rekal. Ali / iest donas Kriuu Saperfegam taku bi / imela moia Vboga Dusha, Katera se sastapi / per tem Zhetertim perstu, Ino moie Tellu Kateru ie Sastopit per tem petim perstu, Eden sdrugim / ali Dusha nu Tellu Vekoma Sgubleno, Verdamanu, / ino Hudizo sdano biti, Pred Boshio sodbo / Kadar iest na fuesti Vbogi Gresni Zlouek / boðem Stall pred tem Resniznem Richtariam / IESVSAM CHRISTVSAM, Kate- / -rimo

ie use uedezhe, ino nister pred nim / namore fcrito biti. Iest bi tudi imel / Venspachnien ino odlozhen biti od Vfega Ve- / -selia usech Bofhiech Suetnikou. Jest / bi tudi imel odpachnen ino oduershen biti / od tiga fhelniga Pogledainia tiga periasniuga / oblizia nashiga Lubiga Gospoda Jesvfa Chris- / -tusa, od sod do Vekoma. / Satorai Ipumni ti Zhlouek tako Strashno ino / grosnoutno Sodbo ti sto Kriuo persego / sam Zhes fe gouorish, Ino Sato popre dobru / pomisli Kaij ti gouorisch alli Dech, per / tem more an Vsaketerae Kateri tu / Shlishi ino ie perprizhi merkati Kaij / ta Kriua Prisega na sebi noshi ino / Kako ta Zhlouek se saueshe, Vti Kriui / Persegi, od Boga usiga mogozniga sgublen / grata, pred tem se Vsak Zhlouek Vari / per fuoie Dushe Suelizhanie. / Natu Imaio ti Prizhauzhi Sgori Vsignienim / Tremi perste le te besede nach gouorite. / Jest N: N: persheshem per moi gari / Vsignienmi prauie telesne Veste ino / persege, de iest ulete rezhi Vkateri / sdajj iest odmoiga Sopernika / sem ob doushen ino Satoshen, / Zelo nadoulshen, Ino de Iest niemo / per tuistu N: nekole san denar, / Scofezo ali meruo nikar Kaij / uez Vueziga sem Kriuo Sturil, / Koker meni Bog pomaigai, Ino / niega fueti Euan-gelium. /

Janez Kos

2.

Arhiv Slovenije v Ljubljani

SLOVENSKI PRISEŽNI POUK IZ METLIKE

V Arhivu Slovenije hranimo v neurejenem arhivskem gradivu mesta Višnja gora osemlistni nedatirani zvezek velikosti 17,5 × 11,5 cm. V njem je od druge do sedme strani vpisan pouk prisežniku in obrazec prisege v slovenščini. Ista roka kot slovensko besedilo je zapisala tudi beležke na prvi strani, v katerih se navajajo imena Jure Skrazki, Miculek, Jure Thomaschitsch, Gabre Poiauinaz, Peter Zaar in Johann Kopaschowitz St. Gerichts Verwalt und Rath alda. Na 14. in 15. strani zvezka piše:

auf anderthalb gewenes Wein der Kürchen St. Martini geherig als

Jury Gerdenz	2 Labl	1 Mas
Andre Staricha	4	1
Michl Jankouitsch	2	
Michal Schugl	1	1
Anton Kolbeschen v. L. dorf	2	
Lorenz Tallitsch	1	5
Anton Panian	2	
Anton Weiss	2	
Petter Pirtitsch	2	
Martin Juraiz	2	
Michl Laurantschitsch	1	1
Petter Wachoritsch	1	1/2
Janes Wratanitsch		5
Petter Migsche	1	1
Ansche Schloger		3
Michl Doktoritsch	1	4
mehr Wachoritsch		6
Mathia Popitsch		15
Lorenz Tallitsch		7
Michl Doctoritsch	1	
drabant		3
	1 Eimer	5
		3
Anton Lauschin	1 Eimer	
Johann Wajukh	1 Eimer	